

NEKOLIKO NATUKNICA O ZNANSTVENOM ISTRAŽIVANJU DJEČJE KNJIŽEVNOSTI U NAS

Dr. sc. Diana Zalar

Učiteljski fakultet, Zagreb

diana.zalar@ufzg.hr

„Znanstveno istraživanje dječje književnosti pretpostavlja specifičnu fleksibilnu interdisciplinarnost.“

Smiljana Narančić Kovač

I

U svojem radu *Poredbena dječja književnost iz hrvatske perspektive* (zbornik *Hrvatska dječja knjiga u europskom kontekstu*, 2017., Knjižnice Grada Zagreba i Učiteljski fakultet u Zagrebu) S. Narančić Kovač navodi kako je već Perry Nodelman 2008. napisao da je dječja književnost složena jer je ona polje unutar polja svekolike književne produkcije, a k tome je nerazlučivo povezana s poljima obrazovanja i bibliotekarstva. Dok je istraživao dječju književnost, morao se baviti pitanjima ne samo književne povijesti, nego i književne proizvodnje (cenzurom, lektirnim popisima, institucijama koje se bave dječjom knjigom...); pitanjima povijesti ideja o djetinjstvu; praksom književne kritike i teorije (i općenito i u području dječje književnosti); razvojnom psihologijom, dječjom psihologijom, pitanjima izdavaštva i tržišta književnosti; kulturnom ideologijom itd.

Dječja je književnost, sukladno tome, pojava koja uspostavlja dinamične i promjenjive odnose s vrlo različitim kulturnim i društvenim razinama.

S obzirom na to, istraživanje dječje književnosti prikladno se smješta u obzor poredbene, tj. komparativne književnosti, koja promatra pojedine pojave s različitih aspekata i iz različitih književnih izvora. Dječja književnost sve se manje smatra univerzalnom kategorijom. I nacionalna dječja književnost smatra se specifičnom pojavom koja proizlazi iz posebnosti našega kulturnoga kruga i društvenoga konteksta u kojemu se realizira. Istovremeno se neprestano prožima i s istraživanjem i publikacijama vezanim uz međunarodnu baštinu.

Emer O’Sullivan, prema S. Narančić Kovač, navodi devet područja poredbene dječje književnosti.

1. teorija dječje književnosti

U Hrvatskoj su se članice i članovi Hrvatske udruge istraživača dječje književnosti (HIDK) na međunarodnoj znanstvenoj konferenciji upriličenoj za stogodišnjicu prvotiska *Čudnovatih zgoda šegrta Hlapića* (*Od čudnovatog do čudesnog*, Zagreb i Slavonski Brod, 17. – 20. travnja 2013.) mogli uvjeriti da čak sedamdeset i jedna osoba, što iz Hrvatske, što iz drugih zemalja, predstavlja istraživačku zajednicu zainteresiranu za pitanja dječjega romana, što otvara mogućnosti za recepciju hrvatske dječje književnosti u međunarodnim okvirima.

U posljednjih desetak godina nastao je i izišao iz tiska zavidan broj studija – o slikovnici, o autobiografijama u dječjoj knjizi, o liku djeteta kroz povijest dječjega romana, o ulozi bajke tijekom 19. stoljeća u Hrvatskoj. Dubravka Zima i Marijana Hameršak napisale su *Uvod u dječju književnost*, knjigu koja je dobar temelj razmatranja dosadašnjih tijekova u ovome području, koja je otvorila neka pitanja i zove na daljnje istraživanje.

Osim navedenoga skupa u čast *Hlapića*, organizirani su i mnogi drugi – za stogodišnjicu rođenja Grigora Viteza, te *Priča iz davnine* (ovi su skupovi samo u okviru spomenute udruge, a ima ih i s kojima je udruga u suorganizaciji). Dinamika znanstvenih i stručnih skupova posvećenih dječjoj knjizi iznimno je zanimljiva i raznorodna. Uzmimo samo za primjer skupove koji se organiziraju u Knjižnici Marka Marulića u Splitu, svake godine s drugom temom. Oni su pravi primjeri realizacije još jednoga polja poredbene dječje književnosti, a to je

2. *imagologija*

Sullivan je objašnjava kao proučavanje „međukulturnih odnosa u smislu uzajamne percepcije predodžbi i slike o sebi te njihove prezentacije u književnosti“. Za imagologiju je posebno karakteristična interdisciplinarnost, tj. u obzir mora uzeti rezultate povijesti, etnologije, sociologije, povijest mentaliteta – a sve to u smislu otkrivanja kako nastaju određene predodžbe u nekom povijesnom trenutku.

A što su drugo teme koje se roje u zbornicima Gradske knjižnice Marka Marulića? Primjerice o nematerijalnoj kulturnoj baštini (Sinjskoj alci, tradicijskom virtualnome muzeju, o Splitu u dječjim knjigama, o usmenoj tradiciji i *Pričiginu*...)

Što je drugo knjiga *Slikovnica moga djetinjstva* nego vrijedan prilog imagologiji poredbene dječje književnosti?

U ovome kontekstu vidim veliku važnost zbornika koji ostaju iza skupova koje organizira Gradska knjižnica u Splitu.

Osim ova dva područja poredbene dječje književnosti, tu su još, prema Sullivan, i

3. istraživanje kontakata i prijenosa (prijevodi, recepcija prevedenoga, analiza prijevoda i izbor prevedenoga, dinamika prevođenja, jezici i kulture s kojih se prevodi)
4. poredbena poetika (načini na koje dječja književnost posreduje pripovjedne sadržaje, tipični motivi i značenja, dijaloške strategije, humor, razlike između dječje književnosti u odnosu na književnost za odrasle...)
5. istraživanja interkulturalnosti (razmjene među kulturama, posvajanja i posuđivanja)
6. istraživanja intermedijalnosti (adaptacija književnosti u različitim medijima, odnos slike i teksta u dječjoj književnosti)
7. poredbeno istraživanje žanrova i vrsta

8. poredbena povijest dječje književnosti (kulturni, društveni, obrazovni i gospodarski uvjeti u kojima se razvijala dječja književnost)
9. poredbena povijest istraživanja dječje književnosti.

Kako bi se provelo što više istraživanja, nužno je dovršiti bibliografiju hrvatske dječje književnosti, utvrditi izvorne tekstove naših klasika. Pokušaj da se to jednim dijelom napravi upravo su *Sabrana djela Ivane Brlić-Mažuranić*, kojima je glavni urednik Vinko Brešić (2010. – 2014.)

HIDK je potaknuo izlaženje dvaju znanstveno-stručnih časopisa. U jednom od posljednjih brojeva časopisa *Libri&Liberi*, koji ima vrlo ugledno međunarodno uredništvo i izlazi na hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku, prikazana je povijest biblioteke *Vjeverica* s potpunom bibliografijom, brojem izdanja pojedinačnih knjiga, razlikama u izdanjima te napomenama i bilješkama uz pojedina izdanja, indeksom rednih brojeva naslova, a broj je donio i intervju s Verom Barić, urednicom koja je objavila ravno osamdeset i šest naslova u toj proslavljenoj biblioteci. Časopis je znanstvenoga profila, ali kao trojezičan ima vrlo veliki odjek u međunarodnoj znanstvenoj javnosti. Posljednje su vijesti da je ušao u kategoriju A1 za Hrvatsku i za Italiju, te da je uvršten u svjetske baze poput ESCI-web of science i bazu SCOPUS. *Književnost i dijete* stručno je profiliran i okrenut širem čitateljstvu koje se informira o nagrađenim, novotiskanim i zanimljivim knjigama za djecu i mlade. Izdaje ga Društvo hrvatskih književnika i prve četiri godine uređivali su ga Dubravka Težak, Božidar Prosenjak i Diana Zalar. Sad ima drugo uredništvo i nešto izmijenjen profil.

Ranka Javor, voditeljica Nacionalnog centra za hrvatsku dječju knjigu pri IBBY-ju, godinama upotpunjuje nacionalnu zbirku dječjih knjiga u Zaštićenom fondu Gradske knjižnice u Zagrebu, no i za to bi trebale veće financijske potpore na državnoj razini. Brine se za funkcioniranje Centra, kao i da se svake dvije godine naši književnici, prevoditelji i ilustratori kandidiraju za Andersenovu i druge međunarodne nagrade, što je veliki angažman i puno posla za nas kritičare i povjesničare dječje književnosti (s obzirom na propozicije).

Već dvije godine na diplomskome studiju ranoga i predškolskoga odgoja i obrazovanja pri Učiteljskom fakultetu u Zagrebu predajem novi kolegij Suvremene književne teorije u dječjoj književnosti, koji se upravo bavi ovime o čemu je gore bilo riječi. Teoriju u dječjoj književnosti ne možete predavati a da ne govorite o malom čitatelju i velikom piscu i njihovim odnosima, o vrstama cenzure kroz povijest, o pojmu autorskih prava kroz povijest, o razlozima mijenjanja lektirnih popisa i njihova uvođenja u škole, o kolektivnom autorstvu, općetržišnim karakteristikama suvremenog nakladništva, koje danas pripada proizvedenim praksama, ali i proizvodnim praksama (potiče društvena kretanja, utječe na stvaranje građanskoga društva i potrošačke kulture).

Na Učiteljskom fakultetu pripremljen je elaborat doktorskoga studija čiji bi jedan dio bio usmjeren na obrazovanje mladih istraživača u području dječje

knjige, u ovome komparativnom i kulturološkom kontekstu. Radni naziv elaborata doktorskoga studija je *Jezični, književni i kulturni kontekst ranoga, predškolskoga i primarnoga obrazovanja*. Neki od predloženih kolegija su: Jezik – književnost – kultura iz perspektive odgoja i obrazovanja; Višejezičnost i višekulturnost u ranome i srednjem djetinjstvu; Razvoj međukulturne i komunikacijske kompetencije u obrazovnome području; Teorija pripovijedi i višemodalna pismenost; Kontekstualni pristupi dječjoj književnosti; Dramsko-pedagoške teorije i pristupi; Jezični i kulturni identiteti; Pluralistički pristupi jezicima i kulturama u učenju i poučavanju; Nova pismenost i novi mediji; Kritički pristup djelima suvremene dječje književnosti; Dječja književnost i popularna kultura u Hrvatskoj; Književnost i slikovnica u jezičnom ovladavanju; Dramsko stvaralaštvo: od igre do izvedbe, itd.

Muzeji, galerije i knjižnice, uz fakultete i institute, vrijedna su izvorišta znanstvene djelatnosti: sve više podupiru tematski i na druge načine napore naših istraživača (primjerice, u Školskome muzeju bila je postavljena izložba u čast Grigora Viteza *Kad bi drveće hodalo*; posjetiteljima je ponuđena, umjesto kataloga izložbe, digitalizirana ostavština Grigora Viteza na nosaču podataka). Posljednjih godina u tom su muzeju bile postavljene i izložba ranih hrvatskih slikovnica, te izložba o životu i prilikama djece bez roditelja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj do početka Drugoga svjetskoga rata – kao nadopuna proslavi sto godina od prvotiska *Čudnovatih zgoda šegrta Hlapića*. Galerija Klovečevi dvori već je šest puta bila domaćin Hrvatskoga biennala ilustracije u dječjim knjigama.

Iako je već nekoliko većih izdavačkih kuća u stečajnome postupku (a o manjima da ne govorimo), u zemlji je sve više književnih nagrada (nagrade *Grigor Vitez*, *Zvonko*, *Piširiši*, *Ovca u kutiji*, *Anto Gardas*, *Mato Lovrak*), sve više malih festivala dječje knjige (*Monte Librić*, *Pazi, knjiga!*), ili se dječjoj knjizi daje sve više mjesta na knjižnim festivalima (*Mediterranski festival knjige u Splitu*, *Interliber*).

I tako, možemo reći: iako ne postoji čvršća institucionalna podloga na državnoj razini koja bi objedinila sve ove napore (ne postoji neki mogući institut za napredak i izučavanje hrvatske dječje i omladinske književnosti ili dječje književnosti i kulture, kakvi postoje u razvijenim europskim zemljama; nema većih ulaganja u infrastrukturu knjižnica i arhiva, te popunjavanje nacionalne zbirke), ipak – gotovo sve kategorije poredbene dječje književnosti u hrvatskome kontekstu barem su načete, iako se ne može zaobići činjenica da su istraživanja uglavnom rezultat manjih istraživačkih skupina, kako znanstvenih tako i stručnih.

Dignitet struke vrlo je visoko odskočio u posljednjih desetak i više godina u odnosu na prijašnja razdoblja (*Šesti hrvatski slavistički kongres* u Vinkovcima i Vukovaru 2014. dao je veliki prostor istraživačima dječje književnosti, pa su imali čitavu sesiju posvećenu njoj). *Hrvatska književna enciklopedija* (gl. ur. Velimir Visković) s više od stotinu i pedeset članaka o dječjim književnicima, knjigama, časopisima, kritičarima i teoretičarima prvo je enciklopedijsko izdanje toga tipa koje je ozbiljno

uzelo u obzir dječju knjigu. Doktorski radovi obranjeni na filozofskim i učiteljskim fakultetima iz područja dječje književnosti također grade dostojan dignitet ovoj grani književne umjetnosti. Vrijedan doprinos znanosti o dječjoj književnosti daje upravo Dječji odjel Gradske knjižnice Marka Marulića u Splitu svojim publikacijama i stručnim skupovima, te sveukupnom djelatnošću. Zbornici izazivaju pažnju i čitani su. Ideje koje promoviraju nerijetko su poticaj za nova istraživanja. U tom smislu zapravo postoji suradnja, a ponekad i prešutna. Pred nama su još velika neistražena područja, i trebamo se što više ujediniti u idejama i naporima. Samo tako ćemo dostojno odgovoriti ovom vrlo zahtjevnom vremenu za našu djecu.

II

Koliko su zbornici sa skupova Gradske knjižnice Marka Marulića u Splitu pridonijeli istraživanju dječje književnosti i kulture?

U zbornicima sa skupova interdisciplinarnoga karaktera Gradske knjižnice Marka Marulića, u kojima se prožimaju znanstveni, stručni, književni i iskustveni pristupi, objedinjeni su radovi, istraživanja i projekti u koje su uključena djeca i odrasli, a rezultat su pregalaštva mnoštva stručnjaka najrazličitijih profila.

U prvome i drugom zborniku (tiskanima zajedno), posvećenima dvama skupovima održanima u Gradskoj knjižnici Marka Marulića, govorilo se o zavičajnosti u knjigama za djecu i mlade i o ilustratorima koji su posvećeni izdanjima za djecu. Provokativan i uznemirujući zapis bivše ravnateljice Gradskog kazališta lutaka, pok. Zdenke Mišure, kao da je značio vjetar u leđa timu ljudi koji su radili dalje, i skupovi i zbornici samo su se množili. Krenulo se u veliku pustolovinu!

U trećem zborniku *Baština Splitsko-dalmatinske županije u knjigama za djecu i mlade* govorilo se o baštini kao univerzalnom odgojitelju, o školi i baštini, o doprinosu muzeja, udruga i vrtića u očuvanju baštine.

U četvrtom zborniku *Utjecaj hrvatske usmene tradicije u suvremenoj književnosti za djecu i mlade* govorilo se o utjecaju i prenošenju usmene tradicije na dječju književnost, posebnostima novoga doba i kako se usmena tradicija snašla u njemu, o nakladničkoj djelatnosti u tom okviru i drugim načinima kako se čuva baština; predstavljene su neke publikacije koje imaju direktne veze s temom skupa (*Slikovnica mog djetinjstva, Split u snigu*).

U petome zborniku *Prirodna baština Hrvatske u literaturi za djecu i mlade* u prvome dijelu dan je prostor stručnjacima koji su objasnili koja je to prirodna baština naše zemlje institucionalno zaštićena kao prirodna vrijednost, a u daljnjim poglavljima riječ je dana radovima o ulozi prirode u literaturi, te projektima suradnje knjižnica, škola i udruga s baštinskim ustanovama.

U šestome zborniku izuzetno zanimljivoga naslova *Dječja knjižnica i nematerijalna kulturna baština* saznali smo što sve čini nematerijalnu kulturnu baštinu (kako je definirati, o njezinoj političkoj i ekonomskoj instrumentalizaciji, mogućnostima tehnologije da se sačuva) i kako je knjižnice, ustanove i udruge

promoviraju i populariziraju, u okviru proslave 60 godina splitskih dječjih knjižnica. U prilog toj vrijednoj proslavi održana je i rasprava o tome mogu li se prakse u radu dječjih knjižnica vrednovati kao nematerijalna kulturna baština koja traži zaštitu.

U sedmome zborniku *Djetinjstvo i zavičajnost: jesu li u krizi?* nalazimo istraživanja o djetinjstvu kakvo je bilo nekad i kakvo je danas i posebno fenomenima suvremenog urbanog djetinjstva, ulozi kazališta, igre i slikovnica; potom o različitim viđenjima i prostorima zavičajnosti u suvremenoj dječjoj knjizi; o primjerima igara koje djeci život znače na razne načine; o medijima i djeci, koja se tema proteže i na bogate priloge ovoga zbornika i tematske biltene knjiga.

Zbornici su uvijek popraćeni izborima iz fonda knjižnice vezanima uz tematiku, kao i malim izložbama tih knjiga, koje sudionici i posjetitelji mogu prolistati i upoznati se s njima.

Čestitam od srca svima koji su svoje dragocjeno životno vrijeme poklonili ovim skupovima i zbornicima, od književnih znalaca, stručnjaka i zaposlenika knjižnice do grafičkih urednika i ljudi u tiskarama. Veliki je to, dugogodišnji i značajan posao. U razvijenome svijetu postoje posebni studiji djetinjstva na sveučilištima, koji razmatraju djetinjstvo i dijete na slične načine kako su oni tretirani svih ovih godina u Gradskoj knjižnici Marka Marulića. Mogu reći da je veliki rad i zbornička ostavština dosadašnjih skupova direktno utjecala i dalje utječe na nacionalna izučavanja u svih devet izrečenih područja poredbene dječje književnosti. Ogroman je to doprinos znanosti i struci u kulturološkom poimanju razvoja dječje književnosti i suvremenog djeteta, u nacionalnim i širim okvirima. Bilo bi sjajno da se zbornici prevedu na neki drugi jezik, poglavito engleski.

Diana Zalar rođena je 8. srpnja 1965. u Splitu, gdje je odrasla kao Diana Barić. Poslije je promijenila prvo grad, onda prezime, ali ne i temperament. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirala je jugoslavenske jezike i književnosti 1990. i doktorirala 2002. s temom *Mitološka bića u hrvatskoj umjetničkoj dječjoj prozi*. Radila je kao profesorica u osnovnoj školi, te u studijskoj knjižnici. Od 1993. radi u visokoškolskoj nastavi. Redovna je profesorica na Učiteljskom fakultetu u Zagrebu. Predaje kolegije vezane uz svjetsku i hrvatsku dječju književnost. Objavila je brojne znanstvene radove i studije. Suautorica je udžbenika iz književnosti za niže razrede osnovne škole. Izabrala je i priredila više antologijskih, kritičkih i lektirnih izdanja. U znanstvenim radovima posebice se bavi suvremenom poezijom, slikovnicom i fantastičnom prozom (*Poezija u zrcalu nastave*, 2002., *Slikovnica i dijete I i II*, 2001., 2009., *Potjehovi hologrami – Studije, eseji i kritike iz književnosti za djecu i mladež*, 2014., *Izlet u muzej na mala vrata – prema teoriji slikovnice / A Trip to The Museum Through The „Little door” – towards a Theory of Picturebook*, 2014.). Jedna je od utemeljiteljica i urednica časopisa *Književnost i dijete* pri Društvu hrvatskih književnika, te članica šireg uredništva časopisa za istraživanje dječje književnosti i kulture *Libri & Liberi*, koji izlazi na hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku, pri HIDK-u (Hrvatska udruga

istraživača dječje književnosti). Dugogodišnja je članica strukovnih udruga, kao i Hrvatskog nacionalnog vijeća za dječju knjigu pri IBBY-ju. U antologijskoj „slikovnici“ *Vile hrvatskih pisaca* (2003.) zajedno s akademskim slikarom Milivojem Čeranom kao ilustratorom (nagrada SFERA) predočava hrvatsku fantastičnu književnu baštinu s pozicije odabranih vilinskih likova. U književnom časopisu za djecu *Radost* objavljivala je priče po motivima hrvatskih legendi, te poznatih likova iz hrvatske književnosti i povijesti. Udana je za dramskog umjetnika Hrvoja Zalara, voditelja Kazališta *Prijatelj* (osnovano 2014.). Imaju troje djece i mnogo nećaka, što nije beznačajna činjenica s obzirom na to čime se bave.